Lezing 23 april 2007
Faculteit der Letteren v/d Universiteit van Amsterdam

1. Papiamentstalig proza

Het oudste in het Papiamento gedrukte document dateert uit 1833 en betreft een brief van Prefect Nieuwindt. Uit deze brief kun je duidelijk de etymologische spelling afleiden - als oorspronkelijke spelling- en schrijfwijze van het Papiamento – die men vroeger hanteerde.
Maar daar zullen we het vandaag niet over hebben.

Door de eeuwen heen heeft het Papiamento een zekere ontwikkeling doorgemaakt

Taalontwikkeling

1915 - 1945: ND ------------------------- D
Pap/Sp Ned

1945 - 1969: ND ------------------------- D
Pap/Spaans verdrongen Ned (bestuur, rechtspraak, onderwijs)

1969 - 1986: ND ------------------------- D
Ned partiële verdringing Papiamento

1986 - heden ND ------------------------- D
Ned/ Spaans latent Papiamento

Kenmerken

1915 -1945
- Vestiging raffinaderij in 1924 en economische ontwikkeling
- Wereldwijd gekenmerkt door oorlogen en revoluties
- In het Caraibisch gebied ontstond een beweging voor politieke zelfstandigheid
- Tijdens de WO-II de eerste signalen van autonomie voor de Antillen afgegeven
- Het Papiamento werd nu ook als taal van literatuur en cultuur beschouwd

1945 – 1969

- In 1955 werd het Statuut ondertekend en werd de politieke zelfstandigheid een feit.
- De meeste eilanden in het Caraibisch gebied werden in de jaren ’60 onafhankelijk.
- De eerste staking bij de Lago raffinaderij.

- Met de komst van de rock & roll muziek werden de gezagsverhoudingen onder druk gezet

Geruime tijd en m.n. in de jaren ’50 op Aruba was het literair vrij stil, maar dit had te maken met een aantal factoren:

a. Curaçao was naast het economische centrum ook de culturele hoofdstad van de Nederlandse Antillen.
b. De relatie ontwikkeling – onderontwikkeling had geleidt dat er geen cultureel leven bestond.
c. Op Aruba ontbrak het aan de centripetale krachten in de samenleving om een literair leven in stand te houden en/of te stimuleren.
d. In de jaren ’60 vond er een economische ontsluiting plaats (eco-pol-cult)

Kenmerken 1969 - 1986

- Met de revolte van 30 mei 1969 werd gestreefd naar een eigen identiteit
- In 1971 leidde de politieke emancipatie van Aruba tot de invulling van de eigen cultuur

Kenmerken 1986 - 2007
- Streven naar de Status Aparte wordt een feit
- Bloei van het culturele leven op Aruba
- Explosieve groei van auteurs en publicaties

2. Het Proza-gebeuren

In de jaren ’60 zien we het eerste Papiamentstalige boek verschijnen.
De publicatie van Ernesto Rosenstand, *Cuentanan Rubiano* (1961) in het Papiamento markeerde het begin hiervan. Ook in de jaren ’70 werd deze trend voortgezet en zien we dat er bijna uitsluitend in het Papiamento wordt geschreven en gepubliceerd.
Ter illustratie de volgende afbeelding:

Van de 14 boektitels in de 70’er jaren waren er 2 Nederlandstalig en 1 Engelstalig.

Literaire productie

	Papiamento	Nederlands	Engels	Spaans	Totaal
1970	11	2	1	-	14
1980	28	4	1	-	33
1990	20	6	4	1	31
2000	28	6	3	-	37
	87 75.65%	18	9	1	115

Bron: Eigen bewerking, april 2007.

Toen werd er veelal geschreven volgens een bepaald recept. Het Aruba van vroeger, daarover werd geschreven. En misschien maar goed ook, omdat we dan langs deze weg e.e.a. te weten komen hoe de samenleving er toen uitzag en over de toen heersende opvattingen en denkbeelden. In het verhaal *Historia di un Kunukero*/Geschiedenis van een plattelandsbewoner (1973) van Digna Lacle lees je dan behalve over het leven op het platteland, ook over de normen en waarden die toen golden.

2.1. Thema's

De thema's die gehanteerd werden zijn tijdsgebonden en verschillen van die in de Nederlandstalige Antilliaanse literatuur. Hier lijkt het alsof het schrijven in het Papiamento danwel in het Nederlands doorslaggevend is voor de inhoud van een verhaal. In het verleden dacht men ook dat je geen omvangrijke roman in het Papiamento kon schrijven, maar dit is minder waar.

In de allereerste bloemlezing *Di Nos* (1971) zijn de thema's beperkt gebleven tot liefde, jaloezie, drankmisbruik, eenzaamheid en sociale achterstelling. Tien jaar later verscheen de eerste bloemlezing van Arubaanse auteurs *(Cosecha Arubiano, 1983*) en daarin trof ik het verhaal *E matanan ta papia/De bomen spreken* (1981) van Yosmar Sneek, dat een beetje surrealistisch aandoet. Daarnaast trof ik het verhaal *E burache filosofo/De dronken filosoof (1978)* van J. Mansur aan, over oppervlakkigheid en trivialiteit in het leven. **Dus je ziet een duidelijke verschuiving en ontwikkeling plaatsvinden.**

Op Curaçao zien we met name de etnische verhoudingen als voornaamste thema, e.e.a. als reactie op de gehanteerde thema's van Boeli van Leeuwen, Tip Marugg en Cola Debrot. Een uitzondering wil ik maken voor Guillermo Rosario die prachtige verhalen – o.a. De zwarte Engel - wist te schrijven.
De meeste verhalen uit de jaren '70 en daarna zijn – een aantal uitzonderingen daar gelaten - te beschrijvend. Ook daar waar een dialoog tussen de personages had kunnen plaatsvinden en het verhaal had kunnen inkleuren. Tot nu toe zijn er voornamelijk novelles en verhalenbundels gepubliceerd. Van een verhaal met een structuur, meerdere verhaallijnen, verschillende personages, karakterontwikkeling is weinig sprake.

Bentana Habri
In de bloemlezing *Bentana Habri/*Open venster (2004) kunnen we een kentering constateren, waarbij een aantal schrijvers een andere stijl en techniek aan de dag stelt.
Maar ook qua thematische benadering is het verschillend met eerdere publicaties.
Zo tref je in het verhaal *Esnan cu no a bolbe* (Zij die niet terugkeerden) van Olga Orman een raamvertelling bestaande uit een drietal verhalen. In *E violin virgen* (De maagdelijke viool) het stadsleven en het afglijden van een arts. Maar ook in *Mi amiga mudo* (Mijn dove vriendin) van Joyce Herry valt iets te zeggen over de gehanteerde techniek.

Roman Tera di Silencio *(land van stilte), 312 p.*

In deze roman gaat het om René (een jonge jurist) en zijn vrouw Rebecca (advocaat) die door hun werkzaamheden op den duur uit elkaar groeien.
Het boek kent een drietal verhaallijnen die aan het eind van het verhaal samenkomen.
1. René en Rebecca in hun day to day life.
2. Het milieu waarin René opgroeide (gezin, vrienden, politieke socialisatie)
3. De dorpsgek Toro, die behalve als verhalenverteller ook allerlei maatschappelijke kwesties ter sprake bracht.

Als techniek heb ik sowieso de flash-back en flash-forward gebruikt. Maar daarnaast ook vanuit een flash-back scene, opnieuw naar het verleden teruggrijp. Qua stijl probeerde ik beeldend te schrijven en b.v. bewust vrij lange dialogen geconstrueerd – soms leek het op een monoloog, omdat men vroeger ook zo tegen mekaar sprak.
Daarnaast liet ik de jongeren onder de boom bij elkaar komen om een spel met steentjes te spelen. De geometrische figuren die deze maakten bepaalden het verloop van het verhaal.

Hoe staan we er nu voor, zult u zich afvragen?

Welnu, als we de balans opmaken dan kunnen we constateren dat van de generatie schrijvers uit bv. de jaren zestig, slechts een aantal daarvan in het volgende decennium terugkeren. Eenzelfde patroon zien we in de jaren ’70 en ’80. De meeste schrijvers publiceren een aantal jaren achter elkaar en stoppen daarna. Gemiddeld publiceert men zo’n vier- à vijftal boekjes. M.a.w. er is geen continuïteit of heeft het te maken met de economie van de schrijver.

Qua literair niveau zien we vanaf de jaren ’90 allemaal proza verschijnen die (meer zijn gaan) voldoen aan alle literaire eisen. Genoemd mogen worden de novelles van Frank Williams en verhalenbundel van Richard de Veer en Jossy Tromp. Maar ook recentere uitgaven van Marco Christiaans en Ernesto Rosenstand.

Onder idealisering van zowel Caribische, Zuid-Amerikaanse als Europese schrijvers werden nieuwe verhalen geschreven. Ook de thema’s, zoals het bestaan van religieuze sektes, als voortvloeisel uit een economische crisis, kregen een ander gezicht. Maar van enig invloed van een of ander Caribische literaire stromingen, zoals de Antillianitė of diversalitė is er nagenoeg geen sprake van en kunnen we concluderen dat Aruba en Curaçao *een eigen stemgeluid* wil laten horen.

Dames en heren, aanwezige schrijvers: We moeten bereid zijn om over de schutting heen te kijken. Literatuur opent deuren om kennis te maken met andere culturen. Maar literatuur bestaat ook om een andere blik te werpen op de samenleving die je beschrijft. Als schrijver moet men experimenteren met nieuwe thema’s, technieken en dansende verhaallijnen. Het gaat

erom dat zowel de Papiaments- als Nederlandstalige Arubaanse literatuur aantrekkelijk wordt gemaakt om in binnen- en buitenland gelezen te worden.
Een eigen stem, dat is het streven van onze schrijvers in de Koninkrijksliteratuur.
De tijd dat alles wat bij de schrijver te binnen schoot werd neergepend, is definitief voorbij.
Tenslotte zijn een aantal factoren die nog steeds een rol spelen en die bepalend zijn voor de Papiamentstalige en Nederlandstalige Arubaanse/Antilliaanse literatuur : Deze kunt u op het scherm zien en kan voor het debat meegenomen worden.

1. Koloniale schrijfangst
2. Taalbarrière
3. Publicatiedrempel
4. Gemis van literatuuronderwijs
5. Middelen (geld)
6. Het vermarkten van cultuurproducten

Een goed roman - dames en heren – omvat een dosis sociologie, een potje psychologie, een teentje geschiedenis en een snuifje filosofie. Met deze prikkelende opmerking brengt mij bij de bespreking van onze gastauteur Denis Henriquez

Denis Henriquez

Normaal gesproken begint een aspirant schrijver eerst met dichten, vervolgens schrijft hij romans en tenslotte legt hij zich op het schrijven van toneelstukken. Althans een Harry Mulisch zou dat zo hebben gedaan. In het geval van Denis Henriquez is het net andersom gebeurd, hij begon meteen als toneelschrijver en schreef een viertal toneelstukken, waarvan een in het Nederlands.

Titel	Geschreven	Opgevoerd
- Mañan Dalia lo ta mi Dalia	1978	1979(Bonaire/Curaçao)
- Kas Pabow	1979	1988
- Fenchi a gana premio mayo	1980	1981
- E fantasia di Alicia	1981	1988(hoorspel op Cur)
- A mad T-party		

Kort daarna schreef en publiceerde hij de gedichtenbundel *Kas Pabow*. Veel later schreef hij ook het filmscript Dera Gai als NOS-productie. In de beginjaren ’90 manifesteerde hij zich als romanschrijver en publiceerde hij met een publicatieritme van om de 2 jaar een drietal romans in het Nederlands, maar daarover zal Michiel van Kempen u meer over vertellen.

Kas Pabow (Het Tweede Huis)

Kas Pabow (Het tweede huis) verwijst naar een gewoonte, waarbij kinderen soms worden grootgebracht door een tante of een grootmoeder. Maar in dit geval refereert het deels naar Zuidstraat, de titel van zijn eerste roman en tevens de ouderlijke woning. En soms deels toch wel het huis van Tante Vera, door wie hij werd opgevoed. In deze bundel die in 1979 werd geschreven maar pas in 1988 werd uitgegeven, kun je niet aan het idee onttrekken dat het een sterk autobiografisch werk is. Alleen al het doorlopen van de hoofdstukindeling en de titels als *E yiu* (De zoon), *Bo'n ta korda* (Weet je nog), *Mi ke biba* (Ik wil leven), *Si mi mama haya sa* (Als m'n moeder het te weten komt) bevestigt deze veronderstelling.

De ik-figuur haalt z'n jeugdherinneringen op en blikt terug op een niet afgesloten hoofdstuk in zijn leven. Vanuit een comfortabele omgeving, maar met een gekraste ziel denkt hij terug aan allen die hij mist. En als het niet langer kan, dicht hij op een melancholische wijze in L*ew di kas* het gemis van zijn moeder.

Hfd 1: Kas Pabow → In dit hfd worden de oergevoelens van de ik-figuur voor zijn moeder. Evenals de babushka poppen ontleed hij eerst de moeder-figuur, vervolgens die van een zoon en tenslotte het gedrag van zo'n kind.

Hfd 2: Kachi-kachi bida →laat hij zien hoe klein – teer – subtiel het leven op een eiland is. In het gedicht *Kayanan di mi isla/Straten van m'n* eiland laat hij de cultuur v/d armoede en de armoede van een cultuur spreken.

Hfd 3: Tristesa → Eenzaamheid in de steek gelaten en de plaatsvervangende liefde voeren hier de boventoon.

Hfd 4: Poesia di Inbierno → Tal van gedichten die geschreven zijn tijdens zijn verblijf in NL.
In een 6-tal vrij korte gedichten druipt het van de nostalgie en hunkert hij naar z'n zonnige eiland, wellicht met een glaasje cognac in de hand.

Hfd 5: Rubianitas → In dit slothoofdstuk laat hij de lezer d.m.v flash-backs kennis maken met het milieu waarin hij opgroeide: Het aap-noot-mies onderwijs; oude wijsheden en sluit af met Kunuku abao, waarinhij nogmaals laat zien hoe triviaal het leven wel is.

Kas Pabow kan al bij al gelezen worden als een episch gedicht, waarbij de hofd als wijde vertakkingen van het leven gelden. Vergeleken met de andere 4 boeken die in dat jaar werden uitgegeven is de bundel uniek in zijn soort geweest. Henriquez is erin geslaagd om te laten zien dat een architect elk bouwwerk kan ontwerpen, alleen het landschap is een variabele factor. Henriquez is ook een v/d eerste schrijvers die meteen inzag dat je beide taalgebieden moest bedienen.

Manan Dalia lo ta mi Dalia

Denis Henriquez heeft een 4-tal theaterstukken geschreven, waarvan een tweetal gepubliceerd, nl. *Manan Dalia lo ta mi Dalia* en *E soño di Alicia*

Daarmee is Henriquez een toneelschrijver van ver voor zijn tijd. Zijn toneelstuk, ofschoon voorzien van een mondiaal thema en geprojecteerd op een kleine samenleving, sloeg niet aan bij het publiek. Wellicht kwam dit toneelstuk te vroeg. Dit om de reden dat vanaf de beginjaren '70 de gemeenschap continu werd bloot gesteld aan polarisaties en op dat moment geen belangstelling meer had voor een dergelijke boodschap. En bovendien de autochtone Arubaanse culturele elite was nog te behoudend.

In dit toneelstuk *Manan Dalia lo ta mi Dalia* gaat het om een gesprek onder de boom tussen twee jonge volwassenen over een droom. Naarmate het gesprek vordert, wordt niet alleen het katholieke geloof – één van de diepst verankerde instituties - in de maling genomen, maar worden ook tal van Caraibische culturele zwakheden (de mañan filosofie) besproken.

Ik heb je al gezegd dat ik hier niet blijf.
En weet je al waar je naar toe gaat?
Dat zie ik wel als ik daar aankom.

Ook op het politieke vlak tref je dan de uit die jaren veelbelovende Ujama filosofie van Julius Nyere. Een experiment dat op Aruba slechts door enkelen werd omarmd.

Ter afronding:

Al met al kunnen we vaststellen, dat willen we een rol spelen en blijven spelen in de Caribische literatuur, wij dan ook bereid moeten zijn om in het Engels te publiceren of dat reeds gepubliceerde uitgaven in het Engels worden vertaald. In het Papiamento of in het Nederlands blijven schrijven, is dan van even groot belang. Ik zei het al: Aruba is voornamelijk een dichtersland, dat tal van schrijvers baart en zal baren met een Engelse, Nederlandse en Spaanse vader. Ik heb weleens Aruba met Almere vergeleken en we doen het beter, alleen moeten we het literaire leven wat meer inhoud, kwaliteit en richting geven.

Dames en heren, hiermee rond ik af en wens ik u een innoverende voortzetting.